

RANDA

88

HOMENATGE A JOSEP AMENGUAL I BATLE, 2

Badaluc en la toponímia, per Cosme Aguiló. *Evolució de les actituds lingüístiques dels jóvens a Eivissa entre la transició i l'actualitat*, per Bernat Joan i Mari. *Ramon Llull no va abandonar la seva família*, per Albert Soler. *L'interès de l'editor Ju Salzinger en l'obra de la lul·lista mallorquina sor Anna Maria del Santíssim Sagrament*, per Rosa Planas Ferrer. *Les càtedres de Teologia moral i Teologia positiva de la Universitat Lul·liana i Literària de Mallorca (1692-1830)*, per Rafael Ramis Barceló. *Història i teologia: l'aura sagrada de Salomó, far de les nacions cap a la Jerusalem gloriosa*, per Francesc Ramis Darder. *Biniàli i la seva església*, per Mn. Pere Fiol i Tornila i Mn. Joan Parets i Serra. *El santuari de Lluc i la seva influència en els pobles de Biniàli i Sencelles*, per Jordi Llabrés i Sans. *La inscripció del prevere (T)eutici: esglésies extramurs a l'antiguitat tardana i edat mitjana a Tarragona*, per Joan Menchon Bes. *Pedro Antonio Juano (1744-1814). Un bisbe polèmic del començament del segle XIX*, per Miquel Àngel Casanovas Camps.

*Institut Menorquí d'Estudis
Consell Insular de Menorca
Consell Insular de Formentera
Publicacions de l'Abadia de Montserrat*

Ramon Llull no va abandonar la seva família¹

per Albert Soler

Al P. Josep Amengual, en testimoni de gratitud per la seva generosa amistat.

En referir-se a la trajectòria vital de Llull, no és estrany afirmar que Ramon es va veure empès a abandonar la seva família —dona i almenys dos fills— a causa d’una vocació espiritual a què se sentí cridat de manera impetuosa cap als trenta anys.² El suposat trencament (o «drama familiar» com se l’ha qualificat) se sustenta, en primer lloc, en algunes declaracions del mateix Llull a les seves obres, començant per la que fa a la *Vita magistri Raimundi* (1311), § 9, en què, inspirat per l’exemple de Sant Francesc exposat per un bisbe en un sermó:

«uenditis mox possessionibus suis, reseruatis tamen inde paucis ad sustentationem suae coniugis ac liberorum suorum, committens se totum Christo, abiit, cum intentione numquam reuertendi ad propria, et ad sanctam Mariam de Ruppis Amatore, ad sanctum Iacobum, et ad diuersa alia loca sancta, causa Dominum exorandi et sanctos suos pro directione sua in illis tribus, quae Dominus, ut supra dicitur, immiscerat cordi suo» (Llull 1980, 277-278).

Abans, tanmateix, ja havia manifestat al *Desconhort* (vers 1295):

1. Aquest treball forma part del projecte de recerca Narpan II: Corpus Digital de Textos Catalanes Medieuales y Renacentistas (PGC2018-095417-B-C61), Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades; i del Grup de Recerca Consolidat 2017 SGR 142 (2018-2019) finançat per la Generalitat de Catalunya.

2. Vet aquí alguns exemples remarcables d’aquestes interpretacions: «Deseixit dels vincles terrenals i familiars, deixada sa muller, fills i possessions, empenyé Ramon una llarga romeria, per tal de suplicar Nostre Senyor que l’endrecàs en aquells propòsits [...]» (GALMÉS 1915 [1997], 26). «Así lo hizo [deixar els béns mundans inspirant-se en Sant Francesc], reservando, no obstante, una pequeña parte de su patrimonio para la sustentación de su mujer e hijos. Un terrible drama familiar “que deja entrever algún documento de la época” provocó, sin duda, aquella decisión.» (CARRERAS I ARTAU 1939-1943, vol. I, p. 242). L’última de les grans biografies de Llull, la que es conté a la *Introduction* de la «Raimundi Lulli Opera Latina», considera un «family break-up» aquest cas i afegeix «The regularity of family life that such documents seem to suggest, was suddenly shattered by the legal proceedings instituted by his wife. Blanca accused her husband of neglecting the administration of his family’s assets as a result of his eremitical life-style» (FIDORA & RUBIO 2008, ps. 40 i 43). Tot seguit parlaré dels documents a què fan referència aquestes citacions.

«car muller n'hai leixada, fills e possessió,
e trenta ans n'hai estat en treball e langors» (vv. 159-160).

«e en aquest negoci de mon patrimonat
hai tota hora despès e n'hai tant larguejat
que li meu infant n'estan en paupertat» (vv. 207-209. Llull 1988, 103, 107).

És clar que aquestes són informacions literàries, no exactament documentals. Interpreten les dades biogràfiques amb una intencionalitat determinada, que no és pas fornir-nos informació precisa sobre la vida de Ramon.

Si deixem de banda d'aquestes fonts, el trencament de Llull amb la seva dona i família s'ha fonamentat sobretot en un document d'arxiu, datat a Palma el 13 de març de 1276, en què el batlle de la ciutat, Pere de Caldes, nomena un administrador i curador dels béns de Ramon Llull a sollicitud de la seva esposa, Blanca Picany.³ Aquesta ha denunciat que el seu marit: «*est in tantum factus contemplativus quod circa administrationem bonorum suorum temporalium non intendit et sic eius bona pereunt et etiam devastantur*». El batlle nomena administrador Pere Galceran, parent de Blanca, «*audita supplicatione predicta, facta diligenti inquisitione super vita et moribus dicti R. Lulli, cum nobis constet ipsum R. Lulli elegerisse in tantum vitam contemplativam quod quasi circa amministrazioneem bonorum suorum non intendat*» (Hillgarth 2001, 36, doc. 12).

En posar en relació les declaracions diguem-ne literàries de Llull sobre la radicalitat de la seva vocació contemplativa i el que diu aquest document sobre la seva falta d'atenció pels negocis mundans, s'ha deduït, al meu parer massa lleugerament, la ruptura del matrimoni Llull-Picany.

Tanmateix, el document esmentat no fa referència en cap cas a una qüestió d'abandonament matrimonial: al·ludeix a un problema en l'administració del patrimoni. Això resulta evident si es compara la resolució del batlle mallorquí amb la documentació coetània que es refereix a casos de trencament del matrimoni. En els documents que els reporten, la fraseologia que es fa servir per parlar-ne és molt clara i del tot diferent.⁴ Es parla, per exemple, d'un tal Berenguer Marquès, que «*non vult communicare cum uxore sua*» (1303), o de Guillem Brugal i altres que han «*relicta uxore propria*» (1303, 1307 (2), 1337 (2), 1338); altres locucions ho expressen dient, per exemple, que «*Marioleta uxor d'en Montserrat non vult redire nec stare cum viro*» (1315) o que Carbó de Ferreres «*uxoratus vivit separatus ab uxore sua*» i que l'esposa «*manet separata ab eo (viro)*» (1315). Més correntment hom parla de l'abandonament amb l'ús del verb *dimittere*: per exemple, de Bartomeu Falconer, resident a la parròquia del Pi de Barcelona, que el 1303, «*dimittit publice uxorem suam*», o d'Arnau Vigil, que «*coniugatus, dimissa uxore propria, tenet publice concubinam*» (1303). També és usual fer servir el verb *habitare*: Arnau Puig «*non habitat cum uxore*» (1310), Miquel Sabater «*non cohabitavit cum uxore sua*» (1342), Guillem Clade-

3. Vegeu el document complet en apèndix.

4. Les dades provenen de BAUCELLS 2004-2007, vol. I, ps. 715-717.

lles «*non vult habitare cum uxore*» (1310); o *cohabitare*: «*Na Casals habet maritum et non vult secum cohabitare*» (1305).

No trobem res d'això en aquell document mallorquí de 1276, com es pot comprovar en la transcripció sencera que se'n facilita en apèndix: no sembla que relati un cas de separació matrimonial de Ramon Llull i Blanca Picany. Més aviat s'ha de posar en relació amb un altre document que implica el matrimoni Llull-Picany i que es refereix també a l'administració dels seus béns; és de 24 de setembre de 1257 i Blanca, probablement acabada de casar, hi institueix Ramon com a procurador per tal que pugui vendre, empenyorar i alienar totes les possessions que tenen en comú i li cedeix els seus drets (Hillgarth 2001, 28-29, doc. 7). Blanca Picany pertanyia a una família catalana, arribada amb la conquesta de l'illa, econòmicament puixant, potser més i tot que la família Llull.⁵ La seva preocupació per l'administració dels béns familiars sembla, doncs, comprensible.

Per intentar entendre quina va ser la relació que es va establir entre Ramon Llull i Blanca Picany a partir de la «*conversio ad poenitentiam*» (Llull 1980, 272) de Ramon vers el 1263, paradoxalment haurem de retornar a les fonts literàries; en concret, a la novel·la que el mateix Llull va escriure vers 1283, el *Romanç d'Evast e Blaquerua*.

El llibre I de l'obra és dedicat a l'estament «*De matrimoni*» i se centra en els personatges d'Evast i Aloma, una parella de rics burgesos, progenitors del protagonista, Blaquerua. Al capítol 4, un cop el fill ja és capaç d'assumir l'administració dels béns familiars, Evast planteja a la seva esposa el seu desig de lliurar-se a la vida religiosa; tanmateix, Aloma no admetrà sota cap concepte aquest propòsit i és ben sabut que, sense el consentiment de l'esposa, no és possible que el marit abandoni les seves obligacions matrimonials, ni tan sols per dedicar-se a la vida contemplativa. En l'abrandada discussió que relata l'esmentat capítol, Aloma demostra ser una dona tenaç amb criteris propis, de manera que s'enfronta a la voluntat del seu marit i se surt amb la seva: obligarà Evast a acceptar de dur en comú una vida conjunta de pobresa, continència sexual i caritat, enmig de la ciutat en què viuen, sense separar el matrimoni.⁶ Llull, d'aquesta manera, ens ofereix la primera recreació fictícia de l'estil de vida penitencial per al qual optaven en aquell moment alguns laics (vegeu els capítols 9-18).

No podem perdre de vista, però, que el *Blaquerua* és una obra adreçada, en primera instància, a la cort del rei de Mallorca.⁷ Aquest primer cercle de lectors

5. Per a una comparació de la posició social i econòmica de les famílies Llull i Picany vegeu Soro 1985-1986.

6. Per a una anàlisi acurada del capítol 4 del *Blaquerua* vegeu RUBIO 2010, que el «*considera un típico "casus" de manual de derecho canónico matrimonial [...] ¿Qué ocurre cuando uno de los cónyuges desea hacer voto? El derecho matrimonial estaba claro en la época de Llull: sólo en el caso de un mutuo y libre acuerdo de los dos cónyuges puede disolverse el matrimonio para entrar en el otro orden, el de los clérigos. No es una decisión que se pueda tomar unilateralmente, como bien expone Aloma en su argumentación*» (294). Aquest mateix autor remarca: «*por boca del personaje femenino se hace una reivindicación del carácter sagrado e indisoluble del matrimonio, instituido por Dios en el paraíso*» (p. 293).

7. Vegeu SOLER & SANTANACH a LLULL 2016, p. 48.

de la novel·la, sens dubte, coneixia perfectament el cas Llull-Picany i resulta inversemblant que, en narrar la història d'Evast i Aloma, Ramon hagués caigut en una contradicció flagrant amb el seu propi cas matrimonial. En el seu entorn mallorquí, defensar a la novel·la exactament el contrari del que ell havia fet en la realitat s'hauria interpretat com un acte de cinisme imperdonable. Essent així, sembla necessari suposar que entre Ramon Llull i Blanca Picany hi va haver un acord, escrit o no, per constituir un «matrimoni espiritual» que permetés la vocació contemplativa i les inquietuds missionals del primer.⁸ Les diferències entre marit i muller, si de cas, podien haver anat en el sentit de fins on hom havia de portar aquesta vocació tenint en compte els problemes quotidians materials que podia generar. En qualsevol cas, no tenim indicis suficients per atribuir a Ramon la responsabilitat d'un trencament unilateral del seu matrimoni.

D'altra banda, no és correcte afirmar, com s'ha fet algun cop, que Llull va abandonar la seva família. Si més no, sempre va cuidar la relació amb els seus fills. En primer lloc, amb el seu fill Domingo, a qui va adreçar tres obres formatives, progressivament més complexes a mesura que el noi es feia gran, escrites en primera persona: la *Doctrina pueril* (vers 1274-76), el *Llibre d'intenció* (vers 1276-1283) i l'*Arbre de filosofia desiderat* (1294). Precisament en aquesta darrera obra, Llull fa notar al seu fill que la seva mare ja és morta i demostra estar al corrent de la vida familiar.⁹ En segon lloc, amb Domingo i també amb Magdalena, a qui constitueix hereus seus, i als quals llega una quantitat de diners en el seu testament de 1313.¹⁰ En aquest document es posa de manifest que, prop de la seva mort, Llull només disposa de béns monetaris, però no de béns immobles, que, probablement, havien quedat a disposició de la família, tal com ja posava de manifest el document de 1276. I també aporta indicatiu d'una relació sostinguda el fet que manifesti que a casa del seu gendre, Pere de Sentmenat, hi té un cofre ple de llibres.

Tot plegat sembla clar que Llull, malgrat la radicalitat de la seva vocació intel·lectual i missional, mai no va abandonar els lligams familiars; al contrari, no estaria fora de lloc interpretar que va intentar fer compatible, en la mesura del possible, la missió a què se sentia cridat i les seves obligacions com a *pater familias*.

8. Per al «matrimoni espiritual» vegeu RUBIO 2010, p. 290. BAUCELLS (2004-2007, vol. I, ps. 724-725) documenta casos de separacions consentides: «*Matheua, uxor Arnaldi Levayo, non vult habitare cum eo, non tamen alter eorum adulteratur, immo manent, quamvis separati, in continentia*» (Sant Vicenç de Calders, 1306).

9. «*Consira, fil, en .iij. maneres fi, so es a saber, fi que es de privació de les cozes que eren e no son, axí com la tua mare que sulia eser e es fenida [...]*» LLULL 1933, p. 415. Llull se serveix del tòpic retòric del fill a qui s'adreça una obra, propi de la literatura didàctica i doctrinal (per al qual vegeu SANTANACH a LLULL 2005, xxxiii, n. 12), allhora que s'adreça al seu fill de carn i ossos, tal com es posa de manifest en aquesta referència a la mare que acabo de citar.

10. HILLGARTH 2001, ps. 87-90, doc. 44.

APÈNDIX

[1276], 13 de març. Blanca Picany sollicita el nomenament d'un administrador i curador dels béns del seu marit.

Certum est et manifestum quod Blanca, uxor R. Lulli, venit ante presentiam nostri, P. de Calidis, baiuli, etc., asserens et denuncians eidem baiulo quod R. Lulli, eius maritus, est in tantum factus contemplativus quod circa aministracionem bonorum suorum temporalium non intendit et sic eius bona pereunt et etiam devastantur, quare supplicando petiit a nobis, cum sui intersit, pro se et filiis suis et dicti R. Lulli communibus, quatenus daremus curatorem bonis dicti R. Lulli qui ipsa bona regat, gubernet, tueatur et defendat et salva faciat, unde nos P. de Calidis, audita supplicatione predicta, facta diligenti inquisitione super vita et moribus dicti R. Lulli, cum nobis constet ipsum R. Lulli elevisse in tantum vitam contemplativam quod quasi circa aministacionem bonorum suorum non intendat, habita super hoc deliberacione, cum videamus P. Gaucerandi, civem Maioricarum, cognatum dicte Blaque, qui dictam curam gratis se obtulit recepturum, esse utilem in curatorem et aministratorem dictorum bonorum, damus et assignamus ipsum P. in curatorem et aministratorem bonorum omnium mobilium et immobilium dicti R. Lulli, dando eidem P. liberam et generalem potestatem regendi, gubernandi, petendi et defendendi dicta bona in curia et extra, in iudicio et extra ipsum, utilia agendo et inutilia evitando seu pretermittendo, ad salvamentum ipsorum bonorum. Ego igitur Petrus Gaucerandi, recipiens dictam curam a vobis, P. de Calidis, de dictis bonis, promito ipsa bona pro posse meo regere, gubernare et defendere et inde obligo, etc., et iuro et dono fideiussorem Berengarium Cuc, qui obligavit, etc.

Testes: Bernardus Rossilion[is], Berengarius de Castilione et Michael Rotlan.

Cert és i manifest que Blanca, muller de Ramon Llull, vingué davant nosaltres, Pere de Caldes, batlle, etc., tot afirmant i denunciant al dit batlle que Ramon Llull, el seu marit, s'ha tornat tan contemplatiu que no s'ocupa de l'administració dels seus béns temporals i així els seus béns es perden i són destruïts. Per la qual cosa, tot suplicant, ens demanà amb aquesta seva al·legació, per ella mateixa i els fills comuns d'ella i del dit Ramon Llull, que assignem un curador que regeixi, governi, protegeixi, defensi i conservi els béns del dit Ramon Llull. I nós, Pere de Caldes, escoltada la dita petició, un cop efectuada una acurada investigació sobre la vida i els costums del dit Ramon Llull, i per tal com ens consta que l'esmentat Ramon Llull ha optat fins a tal punt per la vida contemplativa que gairebé no s'ocupa de l'administració dels seus béns, havent deliberat sobre el cas, i veient que En Pere Galceran, ciutadà de Mallorca, parent de la dita Blanca, que ja se'n fa càrrec sense cap retribució, és persona adequada per a la curadoria i administració dels dits béns, donem i assignem el dit Pere per curador i administrador de tots els béns mobles i immobles del dit Ramon Llull, atorgant-li plens poders per regir, governar, reclamar i defensar els dits béns als tribunals i fora d'ells, en judici i fora de judici, efectuant tot el que sigui útil i evitant o deixant de banda el que sigui perjudicial per a la conservació dels dits béns. En conseqüència, jo, Pere Galceran, rebent l'esmentada curadoria dels dits béns de vós, Pere de Caldes, prometo regir, governar i defensar els dits béns tant com pugui, i per això obligo, etc., ho juro, i dono per avalador En Berenguer Cuc, que obligà, etc.

Testimonis: Bernat Rosselló, Berenguer de Castelló i Miquel Rotlan.

(HILLGARTH 2001, 36-37, doc. 12, traducció de Lluís Cifuentes)

Bibliografia

- BAUCELLS, Josep (2004-2007): *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, 4 vols. Barcelona: CSIC.
- CARRERAS I ARTAU, Tomàs i Joaquim (1939-1943): *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, 2 vols. Madrid, Asociación Española para el Progreso de las Ciencias.
- FIDORA, Alexander & RUBIO, Josep E. (eds.) (2008): *Raimundus Lullus. An Introduction to his Life, Works and Thought*, ed. Alexander FIDORA i Josep E. RUBIO; trad. Robert D. HUGHES, Anna A. AKASOY i Magnus RYAN, Turnhout, Brepols.
- GALMÉS, Salvador (1915 [1997]): *Vida compendiosa del Bt. Ramón Lull*. Palma, 1995. Cito segons la versió reproduïda a: Salvador GALMÉS, *Lullisme*, edició a cura de Pere Rosselló Bover, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar, 1997, ps. 19-58.
- HILLGARTH, J. N. (2001): *Diplomatari lullí: documents relatius a Ramon Llull i a la seva família*, trad. L. CIFUENTES. Barcelona - Palma de Mallorca, Universitat de Barcelona - Universitat de les Illes Balears.
- LLULL, Ramon (1933): *Obres de Ramon Llull. Art amativa. Arbre de filosofia desiderat*, ed. Salvador GALMÉS, vol. XVII. Palma.
- LLULL, Ramon (1980): *Raimundi Lulli Opera Latina, Tomus VIII, 178-189, Parisiis anno MCCCXI composita*, ed. Hermogenes Harada. Turnhout: Brepols («Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis» XXXIV).
- LLULL, Ramon (1988), *Poesies*, ed. Josep ROMEU I FIGUERAS, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- LLULL, Ramon (2005): *Doctrina pueril*, ed. Joan SANTANACH. Palma: Patronat Ramon Llull («Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» VII).
- LLULL, Ramon (2016): *Romanç d'Evast e Blaquerna*, ed. Albert SOLER i Joan SANTANACH; col. Maria TOLDRÀ. Barcelona: Editorial Barcino.
- RUBIO, Josep E. (2010): *Un casus de derecho canónico matrimonial en el primer libro del Romanç d'Evast e Blaquerna: una aproximación al texto literario desde el contexto cultural*, «Revista de lenguas y literaturas catalana, gallega y vasca» 15, ps. 285-297.
- SOTO, Ricard (1985-1986): *Alguns casos de gestió "colonial" feudal a la Mallorca del segle XIII*, «Estudi General» 5-6, ps. 345-369.

ISSN 0210-5993

9 770210 599007